

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/32/36-40>

Günay Əkbərova
Bakı Dövlət Universiteti
doktorant
gunay.akbarova.zabil@gmail.com

TÜRKİYƏNİN TARİXİ DÖNÜŞÜNDƏ ƏNVƏR PAŞA VƏ MUSTAFA KAMALIN FƏRQLİ SİYASİ DÜŞÜNCƏLƏRİ

Xülasə

Bu məqalədə Mustafa Kamal Atatürklə Ənvər Paşanın müxtəlif situasiyalardakı müxtəlifliyindən bəhs edilir. Girişdə onların tanışlıqlarından və bəzi məqamlarda ortaq dil tapmalarından bəhs olunsada, daha sonra biz, ələlxüsusda, Balkan müharibələrindən sonra onlar arasındakı fərqliliklərin şahidi oluruq. Ənvər paşanın bəzi yanlış strategiyaları olmasına baxmayaraq onun və Mustafa Kamalın müstəqil Türkiyəsinin inkişafına qatqıları və onların liderliyi altında formalaşan siyasi təfəkkür müstəqil Türkiyə tarixində müstəsna yer tutur.

Biz də bu məqaləmizdə Osmanlı imperiyasının son dövrlərindən Cümhuriyyətin qurulmasınadək Mustafa Kamal ilə Ənvər paşanın siyasi görüşləri, Birinci Dünya müharibəsi və Qurtuluş savaşındakı hərbi strategiyaları və dövlət idarəçiliyindəki liderliyini ətraflı şəkildə ələ almışıq.

Açar sözlər: Mustafa Kamal Atatürk, Ənvər paşa, Balkan müharibələri, Qurtuluş savaşı, Sarıqamış döyüşü

Gunay Akbarova
Baku State University
PhD student
gunay.akbarova.zabil@gmail.com

The different political thoughts of Enver Pasha and Mustafa Kamal in Turkey's historical turn

Abstract

This article talks about the differences between Mustafa Kemal Atatürk and Enver Pasha in different situations. Although the introduction talks about their acquaintance and finding a common language at some points, later we witness the differences between them, especially after the Balkan wars. Although Enver Pasha had some wrong strategies, his and Mustafa Kemal's contributions to the development of independent Turkey and the political thinking formed under their leadership have an exceptional place in the history of independent Turkey.

In this article, we have discussed in detail the political meetings of Mustafa Kemal and Enver Pasha, military strategies in the First World War and the War of Independence, and their leadership in state administration from the last days of the Ottoman Empire to the establishment of the Republic.

Keywords: Mustafa Kamal Ataturk, Enver Pasha, Balkan Wars, War of Independence, Battle of Sarıqamış

Giriş

Ənvər Paşanın liderlik keyfiyyətləri və gənc zabitlər arasında artan şöhrəti gənz zabit Mustafa Kamalın da diqqətini çəkmiş, lakin zaman keçdikcə fərqli hərbi strategiyaları və Osmanlı İmperiyasının gələcəyi ilə bağlı fərqli baxışları səbəbindən aralarında gərginlik yaranmışdı. Birinci Dünya Müharibəsinin başlaması ilə Ənvər Paşanın ekspansionist siyasəti ilə Mustafa Kamalın daha balanslı və müdafiə mövqeyi arasında böyük bir uçurum yarandı. Bu fərq Gelibolu döyüşü kimi

mühüm tarixi hadisələr zamanı da özünü büruzə verdi. Ənvər Paşanın strateji səhvləri və Mustafa Kamalın hərbi strategiyası onların münasibətlərini daha da mürəkkəbləşdirdi. Bu əlaqələr Osmanlı İmperiyasının dağılmasından Türkiyə Cümhuriyyətinin yaranmasına qədər davam edən kritik prosesin bir hissəsi idi və hər iki liderin tarixi faciələr və milli azadlıq mübarizəsi kontekstində oynadığı rollar bu gün mühüm yer tutur.

Osmanlı İmperiyasının son dövrü və Ənvər Paşa.

Ənvər Paşa gənc bir zabit kimi sürətlə yüksəldi və “İttihat və Tərəqqi” Komitəsinin nüfuzlu üzvü oldu. Bu dövrdə Osmanlı İmperiyasının zəifləyən quruluşu daxilində Ənvər Paşanın siyasi nüfuzu kifayət qədər aydın görünürdü. Yaxşı, bu proses necə inkişaf etdi?

Ənvər Paşanın siyasi yüksəlişi Balkan müharibələrindəki rolu ilə sürətləndi. Bu müharibədən sonra Osmanlı İmperiyası ərazi itkisinə məruz qaldıqca və daxili qarışıqlıqlar artdıqca Ənvər Paşa kimi gənc zabitlər siyasi səhnədə daha çox nüfuz qazandılar. İttihat və Tərəqqi Komitəsində Ənvər Paşanın nüfuzu və liderliyi artaraq siyasi arenada güclü mövqeyə yüksəldi.

Ənvər Paşanın baxışları və siyasi mövqeyi ümumilikdə ekspansionist və pan-Turanist ideyalar üzərində qurulmuşdu. Osmanlı imperiyasının dağılması qarşısında onun siyasi düşüncəsi imperiyanın sərhədlərini genişləndirməyə yönəlmişdi. Ancaq bu siyasət bəziləri tərəfindən mübahisəli hesab edildi və onların imperiyanın dağılmasına təsiri müzakirə mövzusu oldu.

Ənvər Paşanın fəaliyyəti, xüsusilə I Dünya Müharibəsindəki rolu ilə daha da əhəmiyyət qazandı. Osmanlı İmperiyası Almaniyanın tərəfində müharibəyə girəndə Ənvər Paşanın təsiri daha da yüksəlmişdi. Ancaq müharibə zamanı alınan bəzi strateji qərarlar Ənvər Paşanın siyasi zəkasının şübhə altına alınmasına səbəb oldu. Xüsusilə Qafqaz Cəbhəsindəki məğlubiyyətlər və onun Gelibolu müharibəsindəki rolu Ənvər Paşanın siyasətinin və hərbi strategiyalarının tənqidinə səbəb oldu.

Ənvər Paşanın siyasi yüksəlişi və baxışları Osmanlı İmperiyasının mürəkkəb siyasi atmosferində mühüm rol oynamışdır. Lakin bu rol həm müsbət, həm də mübahisəli cəhətləri ilə o dövrün siyasi tarixində iz qoymuş mühüm elementdir.

Mustafa Kamalın gənclik illəri və siyasi duruşu.

Mustafa Kamal Hərbi Akademiyada təhsil aldığı dövrdən fikirləri ilə daima fərqlənmişdir. İslahatçı təfəkkürə malik olan Mustafa Kamal gənc yaşlarından Osmanlı İmperiyasının problemlərini dərinlən anlayır və bu dövrdə ordunun müasirləşməsi, təhsili, yenilənməsi kimi məsələlərə diqqət yetirirdi. Mustafa Kamal İttihat və Tərəqqi Komitəsinin nüfuzlu üzvü kimi siyasi arenada möhkəm yer qazandı. Balkan müharibələri və Birinci Dünya Müharibəsi zamanı onun rolları onun siyasi mövqeyini və ideyalarını formalaşdıran mühüm təcrübələr idi (1). Bu müddətdə tutduğu vəzifələr onun liderlik qabiliyyətini, vətənpərvərliyini daha da gücləndirdi.

Mustafa Kamalın ideyaları müasir Türkiyənin təməlinin qoyulmasına yönəlmişdi. Onun siyasi mövqeyinin əsasını milli müstəqillik, dünyəvilik, demokratiya və sosial transformasiya kimi təməl prinsiplər təşkil edirdi. Bu ideallar sonralar Cümhuriyyətin və müasir Türkiyənin əsasını təşkil edəcək islahatların əsasını qoydu.

Gənc Mustafa Kamalın sonrakı illərdə “Atatürk” kimi tanınmasına səbəb olan əsas keyfiyyətlərdən biri də onun siyasi mövqeyi idi. Onun siyasi ideyalarının ölkənin tarixi və sosial transformasiyasında oynadığı mühüm rol onun liderlik keyfiyyətlərinin və siyasi mövqeyinin dərinliyini nümayiş etdirdi.

Mustafa Kamalın yolu və siyasi mövqeyi Türkiyənin modernləşmə prosesində həlledici amil oldu. Bu duruş onu tək lider kimi deyil, həm də Türkiyənin müasir kimliyinin yaradılmasında aparıcı rol oynamış bir şəxsiyyət kimi yadda qalmasına şərait yaratdı.

İdeoloji və siyasi fərqlər:

Ənvər Paşa ilə Mustafa Kamal arasındakı ideoloji fərqlər.

Ənvər Paşa və Mustafa Kamalın siyasi yanaşmalarında fərqlər.

Ənvər Paşa ilə Mustafa Kamal arasındakı ideoloji fərqlər.

Ənvər Paşa Osmanlı İmperatorluğunun ərazi bütövlüyünü qorumaq və İslam dünyasını bir araya gətirərək güclənmək üçün panislamizmi müdafiə edirdi. Onun fikrincə, İslam birliyi Osmanlı

İmperiyasının yaşaması üçün vacib idi. Həmçinin Ənvər Paşa imperiyanın tərkibindəki etnik və dini müxtəlifliyi vurğulayaraq Osmanlıçılıq ideyasını təbliğ edirdi. Onun fikrincə, İmperiya müxtəlif etnik və dini qrupların sülh şəraitində yaşadığı bir quruluş olmalıdır.

Mustafa Kamal isə milli istiqlal və millətçilik idealları üzərində dayanırdı. Onun baxışı milli kimliyin güclənməsi və müasir Türkiyənin yaradılması idi. O, panislamizm əvəzinə Türkiyənin öz müqəddəratını təyin etməli olduğunu müdafiə edirdi. Həmçinin Mustafa Kamal Ənvər Paşanın Osmanlıçılıq ideyasının əksinə olaraq milli kimlik və müasir dövlət anlayışını önə çəkdi. O, türk milli kimliyini gücləndirməyi, etnik və dini fərqlərdən kənar milli birlik yaratmağı qarşısına məqsəd qoymuşdu. O hesab edirdi ki, müasir dövlət üçün milli kimlik bərqərar olmalıdır.

Bu fərqlər iki liderin idarəetmə və dövlət anlayışında öz əksini tapdı və Türkiyənin siyasi, sosial və mədəni quruluşuna təsir edən mühüm amillərdən birinə çevrildi.

Ənvər Paşa və Mustafa Kamalın siyasi yanaşmalarında Fərqlər. Ənvər Paşa bütün diqqətini Osmanlı İmperiyasının varlığını qoruyub saxlamaq üzərində cəmləmişdi. Onun fikrincə, etnik və ya milli kimlikləri ön plana çıxarmaqdansa, imperiyanın birliyini qorumaq üçün İslam birliyinə əsaslanan struktur vacib idi. Bu vəziyyət millət-dövlət anlayışından fərqli bir perspektivi ortaya çıxardı. Ənvər paşa hesab edirdi ki, Osmanlı İmperatorluğu bütün elementlərini özündə birləşdirən böyük və çoxşaxəli bir quruluşdur.

Mustafa Kamal isə milli kimliyə və müasir dövlət quruculuğuna diqqət yetirirdi. Onun əsas siyasi mövqeyinin əsasını millətçilik və milli istiqlal təşkil edirdi. Etnik və dini fərqlilikləri nəzərə alaraq, bu fərqləri qorumaqdansa, onları milli kimlik ətrafında birləşdirməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur. Müasir milli dövlət yanaşması ilə Türkiyənin milli kimliyini və birliyini gücləndirməyi hədəfləyirdi.

Bundan əlavə həm Mustafa Kamalın, həm də Ənvər Paşanın xarici siyasətdə olan fərqli görüşləri daxili siyasətdə də əks olunurdu. Belə ki, Ənvər Paşanın Almaniyaya meyilli olması, I Dünya Müharibəsi illərində Osmanlı İmperiyasını itirdiyi torpaqlar və müharibənin yaratdığı dağıntılar daxili siyasətdə iğtişaslara səbəb oldu. Təbii ki, bu vəziyyət Mustafa Kamalın milli istiqlal mübarizəsinə təsirsiz ötüşə bilməzdi.

Mustafa Kamalın xarici siyasəti isə milli istiqlal mübarizəsinin gedişatına təsir etdi. Onun milli kimliyə və milli istiqlaliyyətə önəm verən siyasi addımları daxili siyasətdə də dəstək tapmış və Türkiyə Cümhuriyyətinin qurulması ilə nəticələnmişdir. Onun xarici siyasətdə tutduğu yol daxili siyasətdə milli birlik, müasir dövlət quruculuğuna dəstək verdi.

Ənvər Paşa və Mustafa Kamalın Balkan müharibələri və Birinci Dünya Müharibəsi kontekstində münasibətləri.

Balkan müharibələri zamanı Mustafa Kamal və Ənvər Paşa.

Ənvər Paşa Balkan müharibələri zamanı Osmanlı İmperiyasının məğlubiyyətləri və ərazi itkiləri qarşısında gənc zabitlər arasında nüfuzlu bir şəxsiyyət idi. Onun bu dövrdəki liderliyi və strateji ideyaları sonrakı dövrdə də onun siyasətinə təsir göstərmişdir. Bundan əlavə Ənvər paşa Osmanlı ordusunun yenidən qurulması və modernləşdirilməsinin vacibliyini müdafiə edirdi. Balkan müharibələrindəki uğursuzluqlar onu milli birliyin möhkəmləndirilməsi və müasir ordunun yaradılmasının zəruriliyi haqqında düşünməyə vadar etmişdi.

Balkan müharibələri zamanı gənc zabitlər arasında sayılıb-seçilən şəxslərdən biri də Mustafa Kamal idi. Onun Balkan döyüşlərindəki məğlubiyyətin səbəbi ilə bağlı fikirləri maraqlıdır: “Balkan müharibəsi Türkiyədə köhnə zehniyyətin dağılmasıdır. Türkiyə ordusunun başında duran keçmiş komandirlərin iflasa uğramasıdır. Bir tərəfdən hakimiyyətdəki bəzi şəxslərin yetərsizliyi, digər tərəfdən isə çürük komanda heyəti ucbatından ölkənin ən dəyərli yeri ordudan belə istifadə edilmədən düşməyə buraxılıb” (Aydemir, 1986: 277).

Balkan Döyüşləri Mustafa Kamal üçün hərbi strategiyalar və müharibədə qarşılaşdığı çətinliklər baxımından mühüm təcrübə oldu. Bu təcrübələr onun milli istiqlal və müasirləşmə ideyalarının formalaşmasında mühüm rol oynamışdır.

Daha öncə də vurğuladığımız kimi Ənvər paşanın panislamist və osmanlı baxışı Mustafa Kamalın daha çox millətçilik və milli istiqlaliyyətə yönəlmiş fikirləri ilə ziddiyyət təşkil edirdi

(Aydemir, 1985: 315). Balkan müharibələri zamanı bu fərqli ideoloji yanaşmaların təsirləri sonrakı dövrdə Türkiyə siyasi səhnəsində ayrılığa səbəb olan amillərdən biri oldu.

Bu dövrdəki ideoloji fərqliliklər və hərbi strategiyalar Mustafa Kamal və Ənvər Paşanın gələcək siyasi karyeralarına və Türkiyənin istiqamətinə təsir edəcək əsas amillərdən biri idi.

Birinci Dünya Müharibəsində Mustafa Kamal və Ənvər Paşa.

Birinci Dünya Müharibəsində Ənvər Paşa Osmanlı İmperiyasının müharibəyə cəlb edilməsində mühüm rol oynadı. Müttəfiq dövlətlərə qarşı Osmanlı İmperiyasının tərəfini tutmuş və müharibə strategiyalarının müəyyən edilməsində mühüm rol oynamışdır.

Ənvər Paşa Çanaqqala Döyüşü kimi strateji əhəmiyyətli döyüşlərdə fəal iştirak etmişdir. Lakin onun bəzi qərarları və strateji gedişləri, ələlxüsus Sarıqamış əməliyyatı müharibənin gedişinə təsir göstərmiş və sonrakı dövrlərdə mənfi nəticələrə səbəb olmuşdur. Köprülülü Şərif bəy “Sarıqamış” fəlakətini Ənvər paşa ilə Hafız Hakkı paşanın tədbirsizliklərinin əsəri kimi qiymətləndirir (İlden, 2003: 110).

Mustafa Kamal Birinci Dünya Müharibəsi illərində müxtəlif cəbhələrdə xidmət etmiş və uğurlu strategiyalar inkişaf etdirərək diqqəti cəlb etmişdir. Onun liderliyi və müdafiə strategiyaları xüsusilə Çanaqqala müharibəsində əhəmiyyətli idi. O üzərlərinə gələn Antanta dövlətlərinə rəğmən başçılıq etdiyi orduya: “Mən sizə ölməyi əmr edirəm”, - deyərək (Aydemir, 1976: 244) əhəmiyyətli qələbə qazanmışdır.

Mustafa Kamalın döyüşün gedişatına təsir edəcək taktiki zəka və hərbi dühası onun sonrakı istiqlal mübarizəsində liderlik keyfiyyətlərinin əsasını qoydu.

Osmanlı İmperiyasının müharibədə məğlub olması və Mudros barışıq müqaviləsinin imzalanması ölkəyə böyük təsir göstərdi. Bu prosesdə Ənvər Paşanın döyüş strategiyaları və verdiyi qərarlar imperiyanın dağılmasında təsirli oldu.

Mustafa Kamal ölkənin müharibədən sonrakı vəziyyətini dəyərləndirdi və müstəqillik mübarizəsinə rəhbərlik etməyə başladı. Onun rəhbərliyi milli qurtuluş savaşının əsaslarını qoyub, Türkiyə Cümhuriyyətinin qurulmasını formalaşdırdı.

Müharibə zamanı münasibətlərin dəyişməsi. Ənvər Paşa ilə Mustafa Kamal ilkin mərhələlərdə, müharibənin gətirdiyi şərtlərdə, Osmanlı İmperiyasının maraqlarını qorumaq və müharibəni idarə etməkdə bəzən ortaq dil tapırdılar.

Ancaq zaman keçdikcə münasibətlər dəyişdi. Müharibənin gedişində baş verən mənfi hadisələr, xüsusilə, Osmanlı İmperiyasının müharibədə uğursuzluğu, işğal təhlükəsi altında olan torpaqlar və düşmən qüvvələrinin artan təzyiqləri bu münasibətlərə təsir etdi.

Bu dövrdə Ənvər Paşa ilə Mustafa Kamal arasındakı münasibətlərdəki dəyişiklik strateji və ideoloji fərqlər daha qabarıq şəkildə ortaya çıxdı. Hər ikisi Osmanlı İmperiyasının müharibə taktikaları haqqında fərqli düşüncəyə sahib idilər. Ənvər Paşa ümumiyyətlə genişlənmə siyasəti yeritirdi halda, Mustafa Kamal milli istiqlal və müdafiə strategiyalarına diqqət yetirirdi.

Bu dövrdə Ənvər Paşanın Qafqaz Cəbhəsindəki məğlubiyyətləri (Aydemir, 1999: 343) və Osmanlı ordusunun dağılması Mustafa Kamalın müharibədən sonrakı dövr üçün hazırlıqlara başlamasına səbəb oldu. Mustafa Kamal milli azadlıq mübarizəsinin təşkili və müdafiə strategiyalarının işlənilməsinə diqqət yetirirdi. Bu prosesdə Ənvər Paşa ilə Mustafa Kamal arasında fikir ayrılıqları daha çox özünü büruzə verdi və münasibətlərdə gərginlik artdı (Aydemir 2020: 172).

Nəticədə müharibənin gedişi ilə Ənvər Paşa və Mustafa Kamal arasında əməkdaşlıq getdikcə zəiflədi, fikir ayrılıqları artdı və hər ikisi fərqli siyasi və strateji hədəflərə yönəldi.

Mustafa Kamal və Ənvər Paşanın tarixi təsirləri.

Mustafa Kamal və Ənvər Paşanın tarixi təsirləri və bu günə olan düşüncələri müxtəlif aspektlərdən araşdırıla bilər:

- Tarixi irs və təsirlər
- Siyasi və hərbi irsi

Mustafa Kamalın tarixi irsi və təsirləri. Mustafa Kamalın Qurtuluş Savaşında liderliyi və Cümhuriyyətin qurulmasındakı rolu onu türk millətinin gözündə önəmli bir şəxsiyyətə çevirmişdi

(Aydemir, 2019: 158). Atatürkün Cümhuriyyət dövründə həyata keçirdiyi islahatlar dünyəvilik, təhsil, qadın hüquqları, iqtisadiyyat və mədəni transformasiyalar kimi sahələrdə dərin izlər buraxdı. Bu irs Türkiyənin modernləşmə prosesində əsas rol oynamışdır.

Ənvər Paşanın tarixi mirası və təsirləri. Ənvər Paşa Osmanlı İmperiyasının tənəzzülü zamanı nüfuzlu bir lider idi. Lakin onların müharibə strategiyaları və siyasətləri bəziləri tərəfindən tənqid edilib. Xüsusilə Balkan müharibələri və Birinci Dünya Müharibəsində onun rolu və ordunun idarə olunması ilə bağlı mübahisələr var. Ənvər Paşanın Osmanlıçılıq və Panislamizm kimi ideoloji baxışları o dövrün milli kimliyinin və siyasətinin formalaşmasında təsirli olmuşdur. Lakin imperiyanın məğlubiyətindən və süqutundan sonra onun təsiri mübahisə və tənqid mövzusunda çevrildi.

Bu iki fərqli liderin tarixi mirası və təsirləri Türkiyənin tarixi dövrlərində fikir ayrılıqlarının və qarşıdurmaların yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu, bugünkü Türkiyənin siyasi, sosial və mədəni quruluşuna təsir etdi.

Mustafa Kamal və Ənvər Paşanın siyasi və hərbi irsi:

Mustafa Kamalın siyasi və hərbi irsi.

Mustafa Kamal ordunun modernləşdirilməsi üçün ciddi səy göstərdi və nizami ordu qurdu. Bu, milli müstəqillik mübarizəsi zamanı və ondan sonra Türkiyənin müdafiə qabiliyyətini gücləndirdi. Bundan əlavə Qurtuluş Savaşı Mustafa Kamalın rəhbərliyi ilə qazanıldı (9) və bu qələbə milli kimlik və istiqlaliyyətin mühüm simvolu oldu. Qurtuluş savaşından sonra cümhuriyyətin qurulması Mustafa Kamalın siyasi irsinin əsasını təşkil edir. Müasir dövlətin əsasları qoyuldu, demokratik prinsiplər, dünyəvilik qəbul edildi.

Ənvər Paşanın siyasi və hərbi irsi. Ənvər Paşa Osmanlı İmperiyasının birliyini qorumaq məqsədi ilə panislamizm və osmanlılıq kimi ideologiyalara müraciət etdi. Lakin bu ideologiyaların həyata keçirilməsi imperiyanın süqutunu sürətləndirdi. Bundan əlavə Ənvər Paşanın hərbi liderlik üslubu bəzi hərbi taktika və strategiyaların inkişafına töhfə verdi. Lakin bu irs imperiyanın dağılmasında təsirli olmuş və sonrakı dövrlərdə mübahisələrə səbəb olmuşdur.

Nəticə

Hər iki liderin siyasi və hərbi irsi Türkiyə tarixində dərin izlər qoyub. Mustafa Kamalın rəhbərliyi müasir Türkiyənin əsasını qoydu və müstəqillik mübarizəsi ilə milli kimliyin güclənməsinə səbəb oldu. Ənvər paşanın irsi imperiyanın son dövründəki siyasi və hərbi qarışıqlıqların və ondan sonrakı siyasi mübahisələrin mənbəyi olmuşdur.

Ədəbiyyat

1. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/balkan-savasinda-ataturk/>
2. Aydemir, Ş.S. (1986). Makedoniyadan Orta Asiyaya Ənvər paşa II cild. İstanbul: Remzi kitab evi, 574 s.
3. Aydemir, Ş.S. (1985). Makedoniyadan Orta Asiyaya Ənvər paşa III cild. İstanbul: Remzi kitab evi, 662 s.
4. İlden, Ş. (2003). Sarıqamış. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 278 s.
5. Aydemir, Ş.S. (1976). Tək Adam I cild 1881-1919. İstanbul: Remzi kitab evi, 425 s.
6. Aydemir, Ş.S. (1999). Tək Adam II cild. İstanbul: Remzi kitab evi, 518 s.
7. Aydemir, Ş.S. (2020). Suyu axtaran adam. İstanbul: Remzi kitab evi, 408 s.
8. Aydemir, Ş.S. (2019). Tək Adam III cild. İstanbul: Remzi kitab evi, 535 s.
9. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1821375>

Göndərilib: 27.11.2023

Qəbul edilib: 09.02.2024